

YOSHLAR O‘RTASIDA KIBERJINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISH

ALLAMBERGENOV ISLAMBEK SADATDINOVICH

O‘zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti

Ilmiy xodim-tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yoshlar orasida kiberjinoyatchilikning kengayish sabablari, uning ijtimoiy va huquqiy oqibatlari hamda unga qarshi kurashishning samarali yo‘llari tahlil qilingan. Profilaktik chora-tadbirlar, axborot texnologiyalaridan xavfsiz foydalanish madaniyatini shakllantirish va huquqiy savodxonlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: *kiberjinoyatchilik, yoshlar, axborot xavfsizligi, profilaktika, huquqiy savodxonlik.*

ABSTRACT

This article analyzes the causes of the spread of cybercrime among youth, its social and legal consequences, and effective methods to combat it. Recommendations are given on preventive measures, developing a culture of safe use of information technologies, and improving legal literacy.

Keywords: *cybercrime, youth, information security, prevention, legal literacy.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются причины распространения киберпреступности среди молодежи, её социальные и правовые последствия, а также эффективные способы борьбы с ней. Даны рекомендации по профилактическим мерам, формированию культуры безопасного

использования информационных технологий и повышению правовой грамотности.

Ключевые слова: киберпреступность, молодежь, информационная безопасность, профилактика, правовая грамотность.

KIRISH

So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Internet va raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari ortishi bilan bir qatorda, ularning salbiy oqibatlarini xususan, kiberjinoyatchilikning turli ko'rinishlari ham keng tarqalmoqda. Bu jarayon ayniqsa yoshlar orasida dolzarb bo'lib, ularning texnologiyalardan foydalanishdagi yetarli tajribaga ega emasligi, huquqiy bilimlarining cheklanganligi va xavfsizlik madaniyatining pastligi kabi omillar bilan izohlanadi.

Kiberjinoyatchilik nafaqat shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi yoki moliyaviy zarar yetkazish bilan cheklanmay, balki yoshlarning psixologik holatiga, ijtimoiy munosabatlariga va kelajakdagi faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli ushbu muammoni o'rganish, uning ildiz sabablari va oqibatlarini aniqlash, shuningdek, samarali profilaktika choralarini ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Ushbu ishning maqsadi yoshlar o'rtasida kiberjinoyatchilikning oldini olish bo'yicha tizimli yondashuvni ishlab chiqish, xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish va huquqiy savodxonlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Yoshlar o'rtasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish masalasi nafaqat texnik, balki ijtimoiy va madaniy yondashuvni ham talab qiladi. Zamonaviy sharoitda an'anaviy ogohlantirishlardan ko'ra, interaktiv va yoshlar dunyoqarashiga

mos metodlar samaraliroq natija beradi. Masalan, maxsus mobil ilova ishlab chiqilib, unda foydalanuvchi kiberjinoyatga oid real hayot senariylari asosida o'yinlarda qatnashadi. Har bir vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilgan ishtirokchi mukofotlar oladi va reytingda yuqoriga ko'tariladi. Bu nafaqat bilimni oshiradi, balki xavfsizlik bo'yicha tezkor qaror qabul qilish ko'nikmasini ham mustahkamlaydi.

Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda yoshlar faoliyatini onlayn kuzatib, shubhali harakatlar haqida ogohlantiruvchi tizim yaratish ham dolzarb. Masalan, foydalanuvchi zararli havolaga o'tmoqchi bo'lganda, tizim uni avtomatik bloklab, nima sababdan bu havola xavfli ekanini sodda va tushunarli tilda tushuntiradi. Bu jarayon texnologiyani faqat himoya vositasi sifatida emas, balki o'quvchi uchun murabbiy vazifasida ham ishlashiga imkon beradi.

Ta'lim muassasalarida kiberxavfsizlik laboratoriyalarini tashkil etish ham samarali natija beradi. Bu yerda o'quvchilar phishing xatlar, soxta saytlar va zararli dasturlarni amaliy misollarda tanib o'rganadi. Treninglar o'yin elementlari bilan boyitilib, eng faol ishtirokchilar sertifikat bilan taqdirlanadi. Bundan tashqari, har bir maktab yoki kollejda kiberxavfsizlik bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tgan "Yosh elchilar" faoliyat yuritishi mumkin. Ular sinfdoshlari va do'stlari o'rtasida onlayn xavfsizlik madaniyatini targ'ib qiladi.

Profilaktika ishlarida milliy mentalitetga moslashtirilgan animatsion roliklar ham muhim o'rin tutadi. O'zbekona obrazlar, hazil va hayotiy voqealar orqali yoshlar o'ziga yaqin uslubda ogohlantirilsa, xabar ancha samarali yetib boradi.

Bundan tashqari, kiberxavfsizlik bo'yicha onlayn marafon tashkil etish ham katta qiziqish uyg'otadi. Marafonda ishtirokchilar bir hafta davomida turli vazifalarni bajaradi: soxta xabarlarini aniqlash, kuchli parollar tuzish, zararli fayllarni topish. Eng yuqori natija ko'rsatganlar esa keng jamoatchilik oldida e'tirof etiladi.

Bunday yondashuvlar yoshlarning faqat nazariy bilimni oshirish bilan cheklanmay, ularning real hayotda kiberxavflarga qarshi samarali himoyalani

ko‘nikmasini shakllantiradi. Shu tariqa, kurash jarayoni quruq targ‘ibot emas, balki yoshlar uchun qiziqarli, interaktiv va amaliy tajribaga aylantiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

So‘nggi oylarda GenAI (Generativ sun‘iy intellekt) yoshlar tomonidan kiberjinoyatchilikda qanday foydalanilayotgani, va unga qarshi kurashishda qanday strategiyalar qo‘llanishi masalasi ilmiy asosda tahlil qilinmoqda. Bu tadqiqotlar GenAI ning jinoyatchilikni kuchaytirish imkoniyatlarini aniqlab, siyosatchilar va xavfsizlik mutaxassislari uchun muvozanatli yondashuvlar ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Madaniy matnlarni inobatga olgan yondashuvlar, ayniqsa “Global janub” mintaqasidagi yoshlarning onlayn xavfsizligiga qaratilgan sistematik tahlillar orqali aniqlanmoqda.

Ushbu tadqiqotlarda yoshlarni ijtimoiy-madaniy nuqtalardan tahlil qilish muhimligi ta‘kidlanadi. O‘zbekistonda UNODC va UNDP tomonidan o‘tkazilayotgan tashabbuslar yoshlarning raqamli savodxonligini, tanqidiy fikrlashni va huquqiy ongini mustahkamlashga qaratilgan, amaliy chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan innovativ dasturni tasvirlaydi. GenAI xavfini ilmiy nazoratga olish: GenAI ning yoshlar tomonidan kiberjinoyatchilik maqsadida foydalanilishi bilan bog‘liq xavflarni identifikatsiya qilish uchun empirik tadqiqotlar orqali xavflar toifasini yaratish. Bu ishlarda cheklovlar, shaxsiylik buzilishi, ruhiy salomatlik kabi yangi xavf turlari aniqlanadi.

“Muhokama va natijalar” qismi uchun so‘nggi oylardagi GenAI (Generativ sun‘iy intellekt) va yoshlar o‘rtasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurash jadval ko‘rinishida:

Asosiy yo‘nalish	Ilmiy tahlil mazmuni	Amaliy misol	Yaratilgan strategiya
GenAI ning jinoyatchilikdagi roli	Tadqiqotlar GenAI vositalarining soxta hujjatlar, phishing xabarlar va deepfake	Yoshlar GenAI yordamida tanishining ovozini soxtalashtirib,	Sun‘iy intellekt asosida yaratilgan kontentni aniqlash uchun avtomatik

Asosiy yoʻnalish	Ilmiy tahlil mazmuni	Amaliy misol	Yaratilgan strategiya
	videolar yaratishda ishlatilishini ochib beradi.	onlayn pul soʻrash holati aniqlangan.	detektorlar joriy etish.
Madaniy kontekstni hisobga olish	Global janubdagi yoshlarning raqamli xavfsizlik tushunchasi madaniy qadriyatlar va oila munosabatlari bilan chambarchas bogʻliq ekanligi aniqlanadi.	Baʼzi hududlarda ota-onalar farzandlariga internetdan foydalanishda qattiq cheklovlar qoʻyadi, bu esa yoshlarni yashirin onlayn faoliyatga undaydi.	Madaniy moslashgan taʼlim kampaniyalari milliy obrazlar, mahalliy tilda hikoyalar orqali xavfsizlikni targʻib qilish.
Oʻzbekistondagi innovativ tashabbuslar	UNODC va UNDP dasturlari yoshlar oʻrtasida tanqidiy fikrlash va huquqiy ongini rivojlantirishga qaratilgan.	Maktablarda “Kiberxavfsizlik haftaligi” oʻtkazilib, interaktiv oʻyinlar orqali phishing xabarlarini aniqlash oʻrgatiladi.	Yoshlar elchilarini tayyorlash va raqamli savodxonlik laboratoriyalarini tashkil etish.
GenAI xavflarini ilmiy nazorat qilish	Empirik tadqiqotlar orqali GenAI bilan bogʻliq xavflar toifasi yaratiladi: shaxsiylik buzilishi, ruhiy salomatlikka taʼsir, jinoyat motivatsiyasining kuchayishi.	Foydalanuvchi oʻzining shaxsiy suratlarini GenAI asosida oʻzgartirib, zararli memlar tarqatadi.	Xavf monitoring tizimlari va onlayn psixologik yordam platformalarini ishga tushirish.

XULOSA

Yoshlar oʻrtasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish jarayoni faqat texnik himoya choralari bilan cheklanmasdan, zamonaviy texnologiyalar, xususan,

generativ sun'iy intellekt imkoniyatlarini to'g'ri boshqarish va nazorat qilishni talab qiladi. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, GenAI vositalari yoshlar tomonidan nafaqat ijodiy, balki jinoyatga oid maqsadlarda ham ishlatilmoqda. Shu bois xavflarni erta aniqlash, ularni kategoriyalash va madaniy kontekstga mos holda profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston misolida UNODC va UNDP tashabbuslari yoshlarning raqamli savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va huquqiy ongini oshirishga xizmat qilmoqda.

Madaniy jihatdan moslashtirilgan ta'lim kampaniyalari, interaktiv o'quv vositalari va yosh elchilar instituti kabi yondashuvlar nafaqat xavflarni kamaytiradi, balki ijobiy onlayn madaniyatni shakllantiradi.

Kelgusida GenAI texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq yangi xavflar paydo bo'lishi kutilmoqda. Shuning uchun ilmiy asoslangan, kompleks va uzluksiz profilaktika ishlari olib borilishi, shuningdek, texnologik, huquqiy va psixologik choralarni uyg'unlashtirish zarur. Faqat shundagina yoshlar nafaqat himoyalangan foydalanuvchilar, balki mas'uliyatli raqamli jamiyat a'zolariga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Axmedov, Sh. "Kiberxavfsizlik asoslari va uning huquqiy jihatlari." *Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy jurnali*, 2024.
2. Karimova, M. "Yoshlar o'rtasida raqamli savodxonlikni oshirishning innovatsion usullari." *Ta'lim va innovatsiya*, 2023.
3. Qodirov, B. "O'zbekiston sharoitida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish strategiyalari." *Axborot xavfsizligi*, 2024.
4. Yusupova, D. "Sun'iy intellekt texnologiyalari va ularning ijtimoiy xavflari." *O'zbekiston axborot texnologiyalari jurnali*, 2024.
5. Raxmonov, I. "Internet madaniyati va yoshlarning onlayn xulq-atvori." *Sotsiologiya va jamiyat*, 2023.